

تأثیر آموزش با شیوه تفکر خلاق به والدین و دانش آموزان بر پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی (مطالعه اقدام پژوهی)

فاطمه بابائی^۱

چکیده

یکی از مسائل مهمی که جوامع کنونی با آن مواجه هستند گرایش گروه‌های سنی مختلف به فضای مجازی و فعالیت و گذران وقت در آن است، دانش آموزان نوجوان نیز در این باره مستثنی نیستند. بنابر مطالعات انجام شده یکی از مقوله‌های موثر بر شکل‌گیری شخصیت و بروز رفتار نوجوانان فضای مجازی می‌باشد، اما فضای مجازی دارای محاسن و معایبی است که موجب تأثیرات مثبت و منفی در کاربران خود از جمله نوجوانان می‌شود. این پژوهش به روش اقدام پژوهی انجام شده و تأثیر کارگاه‌های آموزشی با شیوه تفکر خلاق دانش آموزان و والدین بر آسیب‌های ناشی از فضای مجازی در یک نمونه آماری ۳۰ نفره از دانش آموزان ششم ابتدایی یکی از مدارس دخترانه دولتی تهران در سال تحصیلی ۹۷-۹۶ انجام شده است. در این پژوهش از طریق مشاهده و مصاحبه شواهد ۱ جمع‌آوری و پس از تجزیه و تحلیل و انتخاب راهکار و اجرای آن، شواهد ۲ نیز به روش مشاهده و مصاحبه و نظر سنجی جمع‌آوری شده و مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهشگر با بررسی شواهد دوم دریافته است رضایت نسبی والدین و دانش آموزان از افزایش آگاهی و تأثیر راهکارها بر پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی کسب شده است، هم‌چنین مشاهدات پژوهشگر نشان داده پس از برگزاری کارگاه‌های والدین و دانش آموزان با شیوه تفکر خلاق تغییرات مثبتی در رفتار دانش آموزان در فضای مجازی ایجاد شده است. می‌توان با برگزاری کارگاه‌های آموزشی والدین و دانش آموزان با رویکرد تفکر خلاق در جهت پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی اقدام نمود، آغاز آموزش‌های لازم درباره رفتار در فضای مجازی از همان دوره تحصیلی ابتدایی ضروری به نظر می‌رسد. پیشنهاد می‌شود فصل‌آشنایی با آسیب‌های فضای مجازی به فصل‌های کتاب درسی کار و فناوری پایه ششم ابتدایی اضافه گردد.

واژه‌گان کلیدی: پیشگیری، آسیب‌ها، فضای مجازی، تفکر خلاق، والدین، دانش آموزان.

مقدمه

ما در عصر شبکه‌ها زندگی می‌کنیم. عصری که در آن شکل‌گیری شبکه‌های گوناگون اجتماعی آنلاین، شیوه‌های ارتباطی و اطلاع‌رسانی نوینی به عرصه گسترده ارتباطات اجتماعی معرفی کرده است. (۱) فضای مجازی دنیای وسیع و پیچیده‌ای است که گروه‌ها و افراد مختلف با گرایش‌ها، باورها و اعتقادات گوناگون در آن زندگی می‌کنند. واژه زندگی در این فضا به اشتباه به کار نرفته است چرا که توأمأ و همگام با دنیای واقعی و شاید بیشتر بر وجود آدمی و باورهایش اثر می‌گذارد فضای مجازی مکانی است که فرد می‌تواند فعالیت‌های دنیای واقعی خود را به آن وارد کند. از خصوصیات بارز این فضا بی‌مکانی و بی‌زمانی آن است. (۲) شناخت صورت مسئله و چستی رسانه‌های نوین اجتماعی و شبکه‌های مجازی می‌تواند در بهره‌مندی از ابزارهایی که آثار مثبت و منفی آنها به چگونگی تربیت و میزان آگاهی کاربران بر می‌گردد، مؤثر افتد. (۱) «آموزش و ارتقای مدیریت خانواده در استفاده مناسب از ابزار رسانه در محیط خانواده همسو با اهداف نظام تعلیم تربیت رسمی عمومی» راهکار ۱-۴ هدف عملیاتی ۴ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است. (۳) با توجه به مفهوم فرهنگ مشارکتی مد نظر هنری جینکینز ۲۰۰۹ در واقع دانش آموزان باید در مدرسه این توانایی را بیابند که مهارت مشارکت را در فرهنگ دنیای کنونی به دست آورند. منظور جینکینز از فرهنگ مشارکتی فرهنگی است که همه ما و حتی کودکان با وجود فراهم شدن بستری به نام اینترنت در ساختن آن نقش داریم. او اعتقاد دارد که فرهنگ اکنون مشارکتی است و نقش همه کسانی که به ابزار انتشار محتوا در اینترنت دسترسی دارند در ساختن این فرهنگ مهم است. (۴) کری بزلگت (cary bazalget) نویسنده کتاب "آموزش رسانه در مدارس ابتدایی" می‌گوید بر طبق نظریه پیازه اکثر بچه‌های دبستانی در مرحله عملیات عینی پیازه هستند که رشد شناختی آن‌ها و یادگیری‌شان به تجربیات عملی آنان بستگی دارد و تفکر آنان را به واسطه تجربه‌های عملی می‌توان به سمت تفکر منطقی و عملیات صوری برد. کری می‌گوید آنچه به طور

کلی در آموزش سواد رسانه ای لازم است و در منشور اروپایی سواد رسانه ای نیز درباره هر گونه آموزش رسانه توصیه شده است این است که هر نوع آموزش رسانه سه اصل با سه لایه مساوی را در خود داشته باشد. فرهنگی باشد، انتقادی باشد و خلاقیت را در نظر بگیرد. (۵) به طور کلی می توان دو رویکرد به آموزش سواد رسانه ای شرح داد (باکینگهام ۲۰۰۳): رویکرد نخست صرفاً بر مخاطب تحلیل گر تمرکز می کند و می خواهد او را از آسیب های رسانه ای مصون بدارد و نگاهی حمایتگرانه به مخاطب منفعل دارد، اما رویکرد دوم مخاطب را فعال می داند و نه فقط اعتقاد دارد که مخاطب باید تحلیل گر باشد، بلکه باید تولید کننده هم باشد و بدون تولید محصول رسانه ای نه منتقد خوبی خواهد شد و نه توانایی این را خواهد داشت که در فرهنگ مشارکت کند. (۴) برخی محققان سواد رسانه ای را مجموعه دانش ها و آگاهی ها می دانند که افراد را در بهره وری بهینه از رسانه های جمعی هدایت می کند تا بدون تعارض شخصیتی و رفتاری برنامه ها و محتوای رسانه های جمعی را کنترل کنند. سواد رسانه ای در جامعه ما با شکاف بسیار بزرگی مواجه بوده و نه تنها عامه مردم که بسیاری از نخبگان و دانشگاهیان کشور نیز همچنان با سواد رسانه ای بیگانه اند، و با توجه به این که در یک محیط رسانه ای و در یک سپهر اطلاعاتی به سر می بریم و تحت نفوذ امواج مختلف رسانه ای قرار داریم لذا دغدغه آسیب رسانی رسانه ها و آسیب پذیری خانواده ها و دنبال کردن راهی برای کاهش اثرات مخرب رسانه ها به ویژه برای مخاطبان جوان و نوجوان که بیشترین مصرف کنندگان رسانه ها هستند همواره مورد توجه بوده است بنابراین با آموزش سواد رسانه ای به خانواده ها از اثرات مخرب رسانه ای کاسته تا در این حرکت پرشتاب رسانه ها و فناوری اطلاعات مناسبی انتخاب کرد. (۶) دسترسی کودکان و نوجوانان به شبکه های اجتماعی و انتشار محتوای غیر اخلاقی، تصاویر مستهجن، رعایت نشدن گروه های سنی، سوء استفاده های جنسی و غیره موجب شده بسیاری از باورهای تربیتی نادیده گرفته شود و الگوی تربیتی ای در خانواده شکل گیرد که خانواده در ایجاد آن کمترین سهم را دارد (۷) فضای مجازی محدودیت های زمانی و

مکانی را از بین می‌برد و تعامل موازی را امکان‌پذیر می‌کند و اساساً یکی از پروتکل‌های فضای اینترنت، امکان دسترسی‌های همزمان به یک فضا و یا فضاهای متفاوت است. (۸) برخی محققان چون کریسلس معتقدند، شبکه‌های اجتماعی باعث تقویت تجربه‌ی زندگی کاربران نوجوان و جوان می‌شود. آن‌ها می‌آموزند در نقطه‌ی دیگر از جهان همسالان‌وی چگونه به پدیده‌ها فکر می‌کنند و چگونه آن تفکر را در زندگی‌شان بازتاب می‌کنند. این در صورتی است که آن‌ها نابهنجاری‌های همسالان خود را نیز از این طریق می‌آموزند. (۷) عدم توجه کافی والدین به فرزندانشان می‌تواند یکی از دلایل روی آوردن آن‌ها به شبکه‌های مجازی باشد. " از میان ۴۷ میلیون استفاده‌کننده از اینترنت در آمریکا ۲ تا ۵ میلیون دچار اعتیاد اینترنتی شده‌اند و با معضلات زیادی گریبان‌گیر هستند. (۹) در ایران هم با توجه به جوانی جامعه و افزایش استفاده از تجهیزات فناورانه و ضریب نفوذ اینترنت در کشور شاهد رشد فزاینده استفاده از اینترنت در بین جوانان و نوجوان هستیم. کشور ما از نظر بهره‌مندی از اینترنت در بین ۱۸۷ کشور جهان رتبه ۸۷ را دارد که بر اساس طبقه‌بندی اتحادیه جهانی مخابرات جز کشورهای متوسط به‌شمار می‌رود. ۳۵ درصد استفاده‌کنندگان اینترنت را قشر جوان تشکیل می‌دهند و میانگین صرف شده برای اینترنت ۵۲ دقیقه در هفته است. (۱۰) شبکه‌های دوست‌یابی در کشور ما به سرعت در میان جوانان ایرانی محبوب شده است و ایرانی‌ها رتبه سوم را در این شبکه‌ها کسب کرده‌اند. (۱۱) در شبکه‌های اجتماعی شرایط فراهم می‌شود که حریم خصوصی و اطلاعات کاربران را تهدید می‌کند، گاه با رأی دادن در گروه‌ها مورد شناسایی مدیران گروه‌ها و افراد و سازمان‌ها قرار می‌گیرند و سپس با برقراری ارتباطاتی امکان تسهیم اطلاعات شخصی به وجود می‌آید و بدین وسیله اطلاعات شخصی این کاربران در منابع که مورد قبول نیست ذخیره و منتشر می‌شود. همین امر تهدیدکننده حریم خصوصی کاربران می‌باشد. (۱۲) شبکه‌های اجتماعی از طریق کاهش زمان ارتباط والدین با فرزندان و ایجاد افزایش زمان ارتباط با دوستان، زمینه تأثیرپذیری بیشتری از همسالان در نوجوانان ایجاد می‌کند؛

مدیریت و کنترل مناسب در خانواده چگونگی ارتباطات فرزندانشان و همچنین برقراری تعامل سالم و دوستانه با آن‌ها به ویژه در نوجوانی در برخورد با تأثیر منفی این شبکه‌ها حائز اهمیت است. (۱۳)

اقدام پژوهی، یعنی این که معلم با ذهنیت پژوهشگرانه با موقعیت‌های عینی که با آن سروکار دارد، رو به رو شود. (۱۴) پژوهش در عمل نوعی رویکرد پژوهشی است که در آن افراد مشغول در کاری برای بهسازی و اصلاح وضع نامطلوب کار خود، با مشارکت افراد ذینفع در آن به پژوهش و مطالعه می‌پردازند. (۱۵) در این پژوهش پژوهندگان تلاش می‌کنند وضعیت نامطلوب یا نامعین موجود را به وضعیت مطلوب یا معین تغییر دهند. هدف از این کار بهسازی امور و اثربخش کردن آن است. در پژوهش عمل، موضوع‌های تحقیق همه ملموس و عینی و مربوط به فعالیت‌های روزمره است بنابراین در این پژوهش مثل پژوهش‌های مرسوم و دانشگاهی هدف پی بردن به روابط پدیده‌ها یا به اصطلاح متغیرها نیست، بلکه بررسی موضوع‌هایی است که فرد یا افراد در محیط کار و در خصوص شغل‌شان با آن درگیر هستند و می‌خواهند از راه پژوهش آن را حل کرده یا کاهش دهند. پس ایجاد تغییر در وضع موجود هدف عمده در این تحقیق است. (۱۶) پژوهش در عمل دارای سه مرحله عمده است. تشخیص، تغییر، ارزیابی. به این معنا که پژوهشگر عمل، مسئله‌ای را تشخیص می‌دهد، تلاش می‌کند وضع نامطلوب را (مسئله را) تغییر دهد و این تغییر را ارزیابی علمی کند. (۱۷)

روش:

این مطالعه به روش پژوهش در عمل یا همان اقدام پژوهی انجام شده است. پژوهشگر بعد از جمع‌آوری اطلاعات و شواهد ۱ برای توصیف وضع موجود، به مطالعه درباره موضوع پرداخته و سپس برگزاری کارگاه‌های آموزشی به شیوه تفکر خلاق برای والدین و دانش‌آموزان را به عنوان راهکار انتخاب نموده و به طراحی فرآیند اجرای اقدام پژوهی

پرداخته است، پس از اجرای راهکارها شواهد دوم گردآوری و با شواهد اولیه مقایسه شده تا نزدیک شدن به شرایط مطلوب بررسی گردد سپس تفسیر و نتیجه‌گیری صورت گرفته است.

گردآوری شواهد ۱

جمع‌آوری شواهدی اولیه علاوه بر این که نشان دهنده مسئله است این امکان را می‌دهد که اقدام پژوه بعد از یافتن راه حل و اجرای آن کارآمدی یا عدم کارآمدی و میزان تأثیر راه حل را مورد بررسی قرار دهد. شواهد اولیه در این اقدام پژوهی به دو روش مشاهده و مصاحبه با اولیای دانش‌آموزان جمع‌آوری شده است.

۱-۱- مشاهدات

بر اساس مشاهدات معلم

- ۱- تصاویر پروفایل دانش‌آموزان با پوشش عمومی دانش‌آموزان تناسبی نداشت و گویی در فضای مجازی در یک محیط خصوصی هستند.
- ۲- دانش‌آموزان صبح‌ها در مدرسه اکثراً خمیازه می‌کشیدند و کسل بودند و در برابر سوال معلم که چرا خواب‌آلود هستند، ابراز نمودند که شب‌ها در اینترنت مشغولند و زمانی به خود می‌آیند که دیر شده و در نتیجه دیر می‌خوانند.
- ۳- برخی مطالب درسی مکمل که از فضای مجازی بارگیری کرده و گاهی در کلاس ارائه می‌کردند یا به معلم نشان می‌دادند از سایت‌ها یا کانال‌های غیر معتبر بود و مبنای علمی نداشت.

۱-۲- مصاحبه با والدین

نظر والدین در کل حاکی از این بود که فرزندان‌شان به بهانه‌های مختلف از جمله جستجوی مطالب درسی و گفتگو با دوستان خود مدت زمان زیادی را در فضای مجازی به سر می‌برند و شب‌ها تا دیر وقت آنلاین هستند و در صورتی که والدین اعتراض کنند با پرخاشگری و عدم حرف‌شنوی بچه‌ها روبه‌رو می‌شوند. از طرفی والدین ابراز نمودند

وقتی فرزندان‌شان از طریق ایمیل یا شبکه های اجتماعی با دوستان و همکلاسی هایشان در ارتباط هستند دچار نگرانی های مختلف می شوند.

همچنین یکی دیگر از بحث های والدین که عمدتاً بر آن اتفاق نظر داشتند این بود که مشغول بودن فرزندان در فضای مجازی آن ها را از فضای واقعی و تحرک و مطالعه درسی و غیر درسی دور کرده است.

تجزیه و تحلیل و تفسیر داده ها ۱

با توجه به آن چه در شواهد ۱ بیان شد دانش آموزان کلاس در معرض آسیب های فضای مجازی بودند. به نظر می آید جلوگیری از ورود دانش آموزان به فضای مجازی امری غیر ممکن است لذا باید راهکاری پیش بینی و اقدام می شد. پژوهنده با بررسی مشاهدات خود در شواهد (۱) و نتیجه مصاحبه عمومی با والدین و مطالعات و جستجوها به این نتیجه رسید که مشکلات نامبرده در این اقدام پژوهی می تواند از سه موضوع زیر ناشی شود:

- ۱- دانش آموز با مفهوم اخلاق در فضای مجازی آشنا نیست.
 - ۲- دانش آموز آسیب های احتمالی در فضای مجازی را نمی داند.
 - ۳- دانش آموز راه های مراقبت از خود در برابر آسیب های فضای مجازی را نمی شناسد.
- از طرفی آگاهی والدین نیز برای مواجهه صحیح با این مسئله و ایفای نقش صحیح الگویی آن ها نقش مهمی در مصونیت فرزندان از آسیب های فضای مجازی دارد.

انتخاب راهکار موقت

در این مرحله از اقدام پژوهی می بایست راه حل مناسبی جهت رفع یا کاهش مسئله پیدا و اجرا می شد.

تجربه ی مدیر آموزشگاه و دیگر همکاران، اطلاعات و تجربیات گذشته ی پژوهنده، آنچه که در مطالعه منابع موجود بدست آمده بود منبع خوبی برای پیدا کردن راه حل بودند.

پژوهنده با توجه به آن چه در تجزیه و تحلیل و تفسیر داده ها بیان شد، راهکار را در چهار مرحله زیر طراحی و به اجرا گذاشت:

۱- آشنایی دانش آموزان با تعریف و مفهوم اخلاق در فضای مجازی با کارگاه آموزشی به روش تفکر خلاق.

۲- آشنایی دانش آموزان با آسیب هایی که از طریق فضای مجازی متوجه کاربران است به روش تفکر خلاق .

۳- آموزش برخی روش های پیشگیری از آسیب های فضای مجازی به روش تفکر خلاق .

۴- آشنایی والدین با ابعاد مختلف مسئله و روش های کاربردی صحیح برای مواجهه با آن به روش تفکر خلاق.

اجرای راهکار و نظارت بر آن

اجرای مرحله ۱ راهکار:

برای اجرای مرحله اول راهکار، آشنایی دانش آموزان با مفهوم اخلاق در فضای مجازی موضوع انشای "مرام نامه اخلاقی نوجوانان برای استفاده از فضای مجازی" ارائه شد، اما برای این منظور در کلاس جلسه ای بصورت بارش مغزی و تفکر خلاق درباره این موضوع برگزار شد و دانش آموزان پس از این که در منزل انشای خود را به صورت فردی نوشتند در یک جلسه درس فارسی در گروه های کلاسی انشاهای خود را مورد بررسی قرار داده و از آن ها متن درس آزاد فارسی خود را استخراج نمودند در ادامه برای درگیری بیشتر ذهن دانش آموزان با مسئله، موضوع انشای "در فضای مجازی به چه نکاتی باید توجه داشت؟" ارائه شد سپس در هر گروه دانش آموزان پس از بررسی بهترین انشای گروه را انتخاب کردند و در کلاس قرائت شد.

اجرای مرحله ۲ و ۳ راهکار:

برای آشنایی دانش آموزان با آسیب های فضای مجازی و روش های مراقبت از خود در فضای مجازی کارگاه های آموزشی (۶ کارگاه ۴۵ دقیقه ای) تشکیل شد. موضوع هر

کارگاه به تفکیک تأثیر فضای مجازی بر سلامت جسمی، ارتباط در فضای مجازی، باید‌ها و نبایدها در فضای مجازی، مدیریت زمان در فضای مجازی، تعهدات اخلاقی در فضای مجازی و پروفایل های شخصی چه می گویند، بود. در این کارگاه ها ابتدا موضوع طرح شد و در ۳۰ دقیقه اول با روش بارش فکری و مباحثه کلاسی دانش آموزان به بیان نظرات خود در رابطه با موضوع طرح شده پرداخته و نظرات یکدیگر را مورد تحلیل و نقد قرار دادند و برخی از آنان خاطره و تجربیات خود را مطرح نمودند و پژوهشگر در نقش هدایت گر نکات تکمیلی را بیان نموده و بحث را هدایت می نمود و سپس در ۱۵ دقیقه پایانی هر کارگاه برای تکمیل فرآیند یادگیری پژوهشگر کاربرگه های (درج در پیوست) از پیش طراحی شده را در اختیار دانش آموزان قرار داد تا دانش آموزان به شکل مشارکت گروهی و همفکری با یکدیگر به تکمیل آن پردازند، لازم به ذکر است در این کاربرگه ها موقعیت تفکر و خلق هنری برای دانش آموز فراهم بوده و تشکیل نمایشگاه کلاسی از کاربرگه های تکمیلی و توضیح و تفسیر آن توسط دانش آموز و نقد آن بوسیله همکلاسی ها مرحله نهائی کارگاه ها بوده است.

اجرای مرحله ۴ راهکار

در این مرحله کارگاه والدین برگزار شد این کارگاه با عنوان " کارگاه تفکر خلاق پیشگیری از آسیب های فضای مجازی بر دانش آموزان " با هدف همسوئی خانواده ها با مدرسه در ارتباط با استفاده هدفمند و قانونمند دانش آموزان از فضای مجازی و با دادن آگاهی و رویکرد تفکر خلاق برگزار شد، البته برای مطالعه و افزایش اطلاعات والدین منابع مقالات و نوشتارهای منتشر شده بر سایت شورای عالی فضای مجازی معرفی شد. در این کارگاه والدین علاوه بر بیان مشکلات و تجارب خود در رابطه با استفاده فرزندان از فضای مجازی ، با توجه به الگو پذیری والدین قواعدی نیز برای خود تعیین کردند.

گردآوری شواهد ۲

شواهد دوم می‌توانست حاکی از موفقیت یا عدم موفقیت راه حل‌ها باشد. شواهد دوم نیز علاوه بر اینکه به روال شواهد اولیه یعنی از طریق مشاهده‌ی پژوهنده و مصاحبه با والدین جمع‌آوری گشت، بوسیله پرسشنامه از والدین و دانش‌آموزان نظر سنجی نیز به عمل آمد.

۲-۱- مشاهدات

مشاهدات پژوهنده نشان از تغییرات زیر داشت:

- ۱- تصاویر پروفایل اغلب دانش‌آموزان تغییر کرده و از تصاویر شخصی متناسب با موازین فرهنگی یا تصاویر مناظر طبیعی و ... استفاده کرده بودند.
- ۲- خواب آلودگی دانش‌آموزان در کلاس کاهش پیدا کرده بود.
- ۳- مطالب درسی تکمیلی که دانش‌آموزان ارائه می‌کردند اغلب از سایت‌های علمی معتبر بود.

۲-۲- مصاحبه

گفتگو با والدین نشان می‌داد که:

- ۱- اغلب دانش‌آموزان برای استفاده از فضای مجازی برنامه ریزی نموده‌اند.
- ۲- با همکاری و نظارت اغلب والدین از ساعات ۱۰ شب به بعد دانش‌آموزان آنلاین نبودند.
- ۳- ارتباطات مجازی دانش‌آموزان برای والدین آشکار بوده و بخاطر عدم پنهان‌کاری و عدم خصوصی‌کردن ارتباطات، تردید والدین نسبت به امکان استفاده فرزند از فضای مجازی کاهش یافته بود.
- ۴- ابراز نگرانی‌های والدین کاهش یافته بود.

نتایج حاصل از نظر سنجی اولیا:

ردیف	سوال	گزینه ها			
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم
۱	برگزاری کارگاه با موضوع ذکر شده چقدر ضروری بود؟	۲۶	۴	۰	۰
۲	از روش برگزاری کارگاه چقدر راضی هستید؟	۲۵	۵	۰	۰
۳	محتوای ارائه شده در کارگاه چه میزان با اطلاعات مورد نیاز شما درباره موضوع تناسب داشت؟	۲۳	۵	۲	۰
۴	مطالب بیان شده در کارگاه چقدر کاربردی بود؟	۲۷	۲	۱	۰

نتایج حاصل از نظر سنجی دانش آموزان:

ردیف	سوال	گزینه ها			
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم
۱	چه میزان از بحث های گروهی در کارگاه های ذکر شده راضی هستید؟	۲۷	۳	۰	۰
۲	چه میزان از فعالیت های گروهی در کارگاه های ذکر شده راضی هستید؟	۲۶	۳	۱	۰
۳	مطالب بیان شده در کارگاه چقدر برای شما و دیگر دانش آموزان ضروری است؟	۲۶	۳	۱	۰
۴	برگزاری کارگاه ها با موضوع ذکر شده چقدر برای آشنائی شما با رفتارهای پرخطر در فضای مجازی تأثیر داشت؟	۲۶	۲	۲	۰

با بررسی پاسخ سؤالات باز پژوهشگر به این نتیجه رسید که اولیا و دانش آموزان خواستار برگزاری جلسات مرتبط با فضای مجازی به طور مداوم (جلسات ماهانه) بودند، همچنین آنان خواسته بودند از کارشناسان و اساتید خارج از آموزش و پرورش نیز در این جلسات دعوت شود.

از مشاهدات پژوهشگر در پروفایل های دانش آموزان نیز تغییرات مثبت پیدا بود.

نتیجه دیگر این پژوهش در کارگاه تفکر خلاق والدین تعیین قواعدی برای والدین با توجه به نقش الگو پذیری آنان بود که خود مخاطبین اشاره نمودند و به رعایت آن توافق و تعهد نشان دادند:

- ۱- خودمان در استفاده از فضای مجازی الگوی فرزندان باشیم.
- ۲- زمانی که فرزندان وارد منزل می‌شوند و یا می‌خواهند بخوابند ما را غرق در فضای مجازی نبینند.
- ۳- هنگام استفاده فرزندان از فضای مجازی سعی کنیم در کنار آنان حضور داشته و بدون ایجاد اضطراب به آنان آموزش‌ها و هشدارهای لازم را بدهیم.
- ۴- یادمان باشد اگر آن چه به کودکان می‌گوییم مطابق آن چه عمل می‌کنیم نباشد تأثیری نخواهد داشت.
- ۵- حریم خصوصی فرزندان را رعایت کرده و از عکس فرزندان برای تصاویر پروفایل خود استفاده نکنیم و عکس‌های شخصی فرزندان را در شبکه‌های اجتماعی منتشر نکنیم.
- ۶- به فرزندان بیاموزیم که نباید اطلاعاتی از خود منتشر کنند که چندین سال دیگر هنگام استخدام در برابر همکاران و کارفرمای خود خجالت زده شوند و زمینه تصورات نادرست در رابطه با خود ایجاد نمایند.
- ۷- کسب اطلاعات لازم درباره خشونت‌های اینترنتی و ارائه آگاهی لازم به فرزندان. از دیگر نتایج حاصله تغییر در رفتار خانواده در رابطه با فضای مجازی بود بنا بر اظهار دانش آموزان در بعضی خانواده‌های آن‌ها برای استفاده از اینترنت ساعاتی مشخص شده است.

تجزیه تحلیل داده‌ها و تفسیر آن ۲

مقایسه شواهد ۱ و ۲ نشان می‌داد تغییرات مثبتی در راستای رفع مسئله بوجود آمده است. همچنین رضایت نسبی دانش آموزان و والدین از فرآیند اجرا شده در نتایج آماری

حاصل از نظر سنجی پیدا بود. از طرفی تمایل والدین به ادامه کارگاه‌ها نشان از موفقیت و مفید بودن این کارگاه‌ها داشت.

ارزشیابی تأثیر اقدامات جدید و تعیین اعتبار آن

- ۱- چنانچه در شواهد (۲) بیان شد تأثیر راه حل‌ها در راستای رفع مسئله پیدا بوده است.
- ۲- طبق نتایج پرسشنامه (نظرسنجی) توزیع شده بین دانش آموزان و والدین تأثیر نسبی راه حل‌ها مشهود بوده است.
- ۳- مدیر و معاون پرورشی دبستان ضمن نظارت بر اجرای راه حل‌ها از کاربرگ‌های طراحی شده، کارگاه‌های برگزار شده برای والدین دانش آموزان، کارگاه‌های برگزار شده برای دانش آموزان، تغییرات ایجاد شده در جهت کاهش آثار مسئله طرح شده رضایت داشته و فرآیند این اقدام پژوهی را مفید، ضروری، خلاقانه می‌دانستند و برای همه دانش آموزان پایه ششم مدرسه پیشنهاد نمودند.

نتیجه ارزیابی و یافته‌ها

با مقایسه شواهد ۱ و ۲ مؤثر بودن راه حل‌ها و موفقیت نسبی آن مشهود بوده، باید توجه داشت که دست یافتن به موفقیت صد درصد در موضوعات تربیتی فرآیندی بلند مدت است و در چند ماه به طور کامل اتفاق نمی‌افتد. از طرفی با بررسی نتایج آماری پرسشنامه‌ها نیز تأثیر قابل توجهی را نشان می‌دهد.

از نتایج حاصله موفقیت نسبی کارگاه‌ها در رسیدن به اهداف مربوطه بوده است. پس از کارگاه تعدادی فرم نظر سنجی بین اولیا و دانش آموزان توزیع شد که در ۴ سؤال ۴ گزینه‌ای اثر بخشی کارگاه را ارزیابی می‌کرد و در سه سؤال باز، فرصت بازگویی نقاط قوت و نقاط ضعف و پیشنهادات مربوط به طرح را می‌داد. نتیجه آماری این ارزیابی از سؤالات چهارگزینه‌ای در جدول ذیل آمده است:

نتیجه گیری

موضوع فضای مجازی وسیع و عمیق بوده و تحقق مصونیت کودکان و نوجوانان نیازمند همت و وحدت رویه سازمان های مختلف مرتبط و همسوئی خانواده ها و مدارس را می طلبد، لذا نیاز به سرعت عمل در سیاستگزاری و اجرای راه حل ها در این زمینه است، سرعت سیاست گزاری ها و اجرای عملیاتی آن ها باید با سرعت پیشرفت تکنولوژی های مرتبط با فضای مجازی تناسب داشته باشد. لازم هست مسئولین امر نسبت به رفع نواقص شبکه ملی اطلاعات و ارتباطات (اینترانت) و ایجاد فضای امن مجازی برای کودکان و نوجوانان همت نمایند. آموزش سواد رسانه ای در تمام مقاطع تحصیلی و از پایه اول ابتدائی ضروری است. این آموزش در مدارس هوشمند اولویت بیشتری دارد. در راستای تداوم و ارتقای سواد رسانه ای در برنامه ریزی سالانه مدارس ساعاتی بطور منظم و مداوم به این موضوع اختصاص داده شود. و چه بسا لازم هست کتابچه های آموزشی مختص دانش آموزان با همکاری کارشناسان شورای عالی فضای مجازی و کارشناسان آموزش و پرورش تهیه و تدوین گردد. در کتاب کاروفناوری پایه ششم اصلاحاتی صورت پذیرد و به رعایت نکات اخلاقی و استفاده هدفمند و قانونمند نیز پرداخته شود.

منابع

- ۱) اکبری، ابوالقاسم و اکبری مینا (۱۳۹۰). **آسیب شناسی اجتماعی**، تهران، انتشارات رشد و توسعه.
- ۲) امینی، فهیمه (۱۳۹۳). «ضرورت آشنایی با سواد رسانه ای در خانواده»، **اولین کنفرانس ملی سواد رسانه ای**.
- ۳) بهرامسری، شیما و همکاران (۱۳۹۴). «نقش سواد رسانه ای در بهینه سازی استفاده از شبکه های اجتماعی و ارائه راهکارهایی برای ارتقا سطح سواد رسانه ای کاربران: مطالعه موردی شبکه اجتماعی فیس بوک»، **هشتمین همایش علمی پژوهشی ادکا**.
- ۴) خجیر، یوسف (۱۳۹۶). «آسیب شناسی استفاده از شبکه های اجتماعی و نرم افزار های تلفن همراه در خانواده های ایرانی(با تأکید بر نقاط قوت، ضعف، فرصت، تهدید)»، **فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده**، دوره بیستم، شماره ۷۷ پاییز.
- ۵) خدایاری، کلثوم و همکاران (۱۳۹۳). «میزان و نوع استفاده از شبکه های اجتماعی فضای مجازی»، **فصلنامه پژوهش های ارتباطی**، شماره ۷۷، بهار.
- ۶) ستارزاده، داوود (۱۳۸۶). «بررسی عوامل اجتماعی موثر بر اعتیاد به اینترنت و پیامدهای آن»، **فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی**، شماره ۱۴.
- ۷) **سند تحول بنیادین آموزش و پرورش آذر ۱۳۹۰**
- ۸) صادقیان، عفت (۱۳۸۸). «تأثیرات اینترنت بر کودکان و نوجوانان»، **مجله الکترونیکی نما**، شماره ۴.
- ۹) عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۲). «دو جهانی شدن ها و جامعه جهانی اضطراب»، **نامه علوم اجتماعی**، مهر ماه، شماره ۲۱.
- ۱۰) عالی پور، مانیا (۱۳۹۶). «مصاحبه با کری بزلگت (از مسیر خلق محصول رسانه ای نگاه انتقادی در کودک شکل می گیرد)»، **فصلنامه رسانه**، شماره ۸۴، اردیبهشت.
- ۱۱) قاسمی پویا، اقبال (۱۳۸۲). **راهنمای معلمان پژوهنده**، تهران: نشر اشاره.
- ۱۲) قاسمی پویا، اقبال (۱۳۸۹). **راهنمای عملی پژوهش در عمل**، تهران: نشر اشاره.

۱۳) قاسمی پویا، اقبال (۱۳۹۲). **پژوهش در عمل راهنمای تغییر و تحول در کلاس درس**

و مدرسه، تهران: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

۱۴) عالیه پور، مانیا (۹۶-۱۳۹۵). «نقدی بر کتاب سواد رسانه ای پایه دهم (لزوم گذر از مرحله

تحلیل متون رسانه ای به تولید)»، **ماهنامه مدیریت ارتباطات**، شماره ۸۳، اسفند و فروردین.

۱۵) مشعوف، نرگس (۱۳۹۱). «شبکه های اجتماعی در تضعیف روابط خانوادگی» {یادداشت وب

سایت بازیابی شده} از <http://www.yjc.ir/fa/news/3627988>

۱۶) منتظر قائم، مهدی (۱۳۸۱). **امنیت در فضای مجازی**، تهران: پژوهشگاه فرهنگ هنر و

ادبیات.